

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація. Досліджуються значення оцінки фінансової стійкості підприємств сільськогосподарського виробництва, необхідність упровадження дієвого моніторингу й аналізу з метою підвищення інвестиційної привабливості.

Досліджено важливість оцінювання фінансової стійкості для залучення інвестиційного капіталу, наслідки недотримання вимог мінімальної фінансової стійкості.

Розглянуто зміст поняття “рейтингова оцінка фінансової стійкості” й основні етапи її проведення.

Виділено рейтингову оцінку фінансової стійкості декількох підприємств як найбільш вдалої, запропоновано застосування деяких методик на основі визначених нами показників.

Здійснено порівняльний аналіз досліджуваних сільськогосподарських підприємств за різними існуючими методиками, сформовано методичний підхід до формування комплексної методики оцінки фінансового стану підприємства.

Ключові слова: фінансова стійкість, рейтингова система оцінки, інвестиційна привабливість.

Annotation. The value of estimation of financial firmness of enterprises of agricultural production, necessity of introduction of the effective monitoring and analysis with the purpose of increase of investment attractiveness, is investigated.

Investigational importance of evaluation of financial firmness for bringing in of investment capital, consequences of disparity of requirements of minimum financial firmness.

Maintenance of concept “rating estimation of financial firmness” is considered and the basic stages of its leadthrough.

The rating estimation of financial firmness of a few enterprises as most successful is selected, application of some methods on the basis of determined by us indexes is offered.

The comparative analysis of the investigated agricultural enterprises is carried out after different existent methods, methodical approach to forming of complex method of the financial state of enterprise is formed.

Key words: financial firmness, rating system of estimation, investment attractiveness.

Постановка завдання. Визначення рівня фінансової стійкості підприємств сільськогосподарського виробництва є надзвичайно важливим, особливо за сучасних економічних умов постійної зміни політичної й економічної ситуації в країні, що може негативно вплинути на господарську діяльність підприємств, зважаючи на зменшення обсягів фінансових ресурсів та інвестиційних пропозицій. Сьогодні реалії такі, що в Україні сільськогосподарське виробництво є одним з найменш захищених видів діяльності, а зважаючи на сезонний характер виробництва та зношеність основних засобів – і одним з основних видів, що постійно потребує залучення інвестицій. У процесі здійснення інвестиційної діяльності забезпечується підвищення рівня фінансової стійкості та платоспроможності підприємства. Рівень фінансової стійкості – один з основних критеріїв при попередній оцінці доцільності вкладення коштів у підприємство.

Аналіз останніх досліджень. Інвесторів, що представляють інтереси капіталу, цікавить перш за все ступінь вигідності інвестицій, укладених у підприємство, і потенційний ризик втрати вкладених засобів. Чим стійкіше фінансове становище підприємства, тим менш ризикові й більш вигідні вкладення в нього [1, с.278]. Аналіз літе-

ратурних джерел засвідчує, що всю сукупність різних методик аналізу фінансової стійкості підприємства можна умовно поділити на три великі групи: аналіз на основі співвідношення активів і пасивів [2]; аналіз запасу фінансової стійкості [3]; аналіз за допомогою фінансових коефіцієнтів. На сьогодні в сучасній теорії та практиці оцінки фінансової стійкості підприємств відомо понад двісті відносних аналітичних показників, які можна розраховувати на основі фінансової звітності.

Деякі автори пропонують застосовувати ряд коефіцієнтів і показників [4], інші – виділяють лише показники, які характеризують незалежність підприємств від зовнішніх джерел фінансування [5]. Інколи до коефіцієнтів автономії, фінансової залежності, фінансового ризику та маневреності власних засобів додаються коефіцієнт маневреності робочого капіталу, коефіцієнт фінансової стабільності, коефіцієнт концентрації власного капіталу й коефіцієнт концентрації позикового капіталу [6]. Інші дослідники для оцінки фінансової стійкості підприємства пропонують використовувати лише два показники: 1) відношення власного капіталу до всіх пасивів; 2) відношення власного капіталу до позиченого капіталу [7].

Постановка мети. Проблема встановлення оптимального комплексного методу оцінки фінансової стійкості для підприємств сільськогосподарського виробництва, на наш погляд, і в теорії, і на практиці у вітчизняній літературі досліджується недостатньо, а в зарубіжній літературі переважають лише загальні твердження, які пов'язані, головним чином, із дослідженням загрози банкрутства чи визначення рівня інвестиційної привабливості.

Перед керівництвом сільськогосподарських підприємств стоїть завдання оцінювання рівня фінансової стійкості на підприємстві з урахуванням факторів, що впливають на нього, формування та впровадження заходів щодо його покращення. Оцінку рівня фінансової стійкості за умов кризового розвитку економіки необхідно здійснювати за допомогою об'єктивних показників, порівнюючи та зіставляючи їх із динамікою розвитку й особливостями фінансового стану підприємства. Разом із тим не завжди позитивні показники фінансової стійкості підприємства дають гарантію, що воно із часом не зможе втратити платоспроможність або не стати банкрутом, у той самий час збитковість може залишатися стійкою також не тривалий час, адже керівництво підприємства одразу застосовуватиме радикальні методи для поліпшення фінансового стану. Саме тому більш детального розгляду потребує питання формування рейтингової оцінки фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств.

Метою даної роботи є оцінювання ефективності існуючих рейтингових методик фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств із позиції інвестора та вироблення методологічних підходів до формування інтегральної методики оцінки фінансової стійкості.

Основний матеріал дослідження. Фінансову основу підприємства складає власний капітал, проте ефективна фінансова діяльність підприємства неможлива без постійного застосування залученого капіталу, який надає змогу суттєво розширити обсяг господарської діяльності підприємства, забезпечити більш ефективне використання власного капіталу, прискорити формування різних цільових фінансових фондів і підвищити ринкову вартість підприємства. У процесі аналізу фінансової стійкості велика увага приділяється методам її оцінки.

Незважаючи на те, що існує багато методів і прийомів оцінки фінансової стійкості [8], актуальним залишається визначення найбільш універсальних й оптимальних, особливо за умови визначення рівня фінансової стійкості декількох підприємств. Практично не досліджується рейтингова система оцінки фінансової стійкості підприємств сільськогосподарського виробництва, яка дозволяє визначити ефективність їх діяльності порівняно з нормативом і стосовно один до одного, тобто вона дозволяє визначити не

тільки рівень фінансової стійкості окремого сільськогосподарського підприємства, але й порівняти його зі значеннями інших підприємств і ранжувати їх. Ця система є ефективною, адже дозволяє визначити місце сільськогосподарського підприємства серед інших підприємств певної галузі, виділити найкращі й стимулювати гірші до покращення своєї діяльності.

Рейтингова система оцінки дозволяє отримати інтегральну оцінку фінансового стану підприємств у балах, які присвоюються йому за кожним із вибраних показників. Також урахують у деяких методиках вагоме значення показників, яке може бути несхожим у різних авторів. За сумарною кількістю балів визначається місце підприємства в рейтингу.

Рейтингова система оцінки фінансової стійкості підприємств сільськогосподарського виробництва дозволяє інвесторам вибрати саме те підприємство, яке відповідає їх критеріям, допомагає правильно розмістити свої вільні фінансові ресурси, забезпечити збереження своїх вкладів та отримати найбільші можливі прибутки. Вона здійснюється на основі офіційної звітності, тому об'єктивність таких рейтингів значною мірою залежить від достовірності даних, за якими виконуються розрахунки, і системи використовуваних показників.

Узагалі рейтингові системи оцінки відрізняються одна від одної за методиками розрахунку, джерелами отримання інформації, показниками, які використовуються, їх кількістю та широтою охоплення підприємств, рейтинг яких устанавлюють.

У цілому можна виділити такі основні етапи методики комплексної зрівняльної рейтингової оцінки фінансової стійкості підприємств:

- 1) збір й аналітична обробка вихідної інформації за певний період;
- 2) обґрунтування системи показників, що використовуються для рейтингової оцінки фінансової стійкості;
- 3) розрахунок підсумкового показника рейтингової оцінки;
- 4) класифікація (ранжирування) підприємств щодо рейтингу.

Для встановлення рейтингу оцінки фінансової стійкості підприємств пропонуємо використати сім показників фінансової стійкості й платоспроможності, дати їм оцінку згідно зі шкалою оцінювання фінансового стану позичальника, урахувати їх вагоме значення і ваговий коефіцієнт груп показників платоспроможності та фінансової стійкості й наприкінці визначити загальний бал і порівняти його з допустимим балом, розрахованим нами на основі раніше розробленої методики [9].

Установлення рейтингової оцінки підприємств на основі коефіцієнтів загальної ліквідності, швидкої ліквідності, абсолютної ліквідності, фінансової стійкості, фінансової незалежності, оборотності балансу й маневреності, на нашу думку, є найбільш доречним, адже вони якнайкраще характеризують фінансову забезпеченість й ефективність використання коштів підприємством.

Для розрахунку рейтингового числа ми пропонуємо використовувати показники груп фінансової стійкості й платоспроможності, тому що жодне підприємство не може бути фінансово стійким без здатності платити за своїми боргами й зобов'язаннями в даний період часу. І, навпаки, якщо підприємство має високу платоспроможність, значить, воно дотримується умови рівноваги між власними й позиковими фінансовими засобами, що є головною умовою фінансової стійкості.

З метою встановлення рейтингу сільськогосподарського підприємства на основі його фінансової стійкості було виставлено оцінку кожному показнику згідно з таблицею 1.

Рейтингова шкала для оцінювання фінансового стану позичальника

Коефіцієнт	Оцінка		
	2	1	0
Коефіцієнт загальної ліквідності, $K_{з.л.}$	2 і більше	від 1 до 2	менше 1
Коефіцієнт ліквідності, $K_{л.}$		0,3 і більше	менше 0,3
Коефіцієнт абсолютної ліквідності, $K_{а.л.}$		0,2 і більше	менше 0,2
Коефіцієнт фінансової стійкості, $K_{ф.с.}$		0,6 і більше	менше 0,6
Коефіцієнт фінансової незалежності, $K_{ф.н.}$		0,2 і більше	менше 0,2
Коефіцієнт оборотності балансу, $K_{об.}$		0,7 і більше	менше 0,7
Коефіцієнт маневреності, $K_{м.}$		0,5 і більше	менше 0,5

У таблицю 2 занесено розраховані фактичні значення досліджуваних показників підприємств, зважені на їх вагоме значення за формулою:

$$K_i = K_{ф_i} \times \alpha_i, \quad (1)$$

де K_i – значення i -го коефіцієнта з урахуванням вагомості;

$K_{ф_i}$ – фактичне значення i -го коефіцієнта;

α_i – вагоме значення i -го коефіцієнта.

Отримані за групами значення було відкориговано на ваговий коефіцієнт групи:

$$I_{фс} = \sum K_i \times \beta_i. \quad (2)$$

де β_i – ваговий коефіцієнт окремої групи показників.

Тепер визначимо найбільш фінансово стійке сільськогосподарське підприємство. Ним буде те, що має найбільшу кількість балів. Завдяки нашим розрахункам ми виявили, що підприємство, у якого є менше як 181 бал, уже має певні проблеми з фінансовою стійкістю й чим менше в нього балів, тим гірший його фінансовий стан, тому інвесторам варто бути обережними й добре проаналізувати діяльність такого підприємства перш ніж співпрацювати з ним.

Використавши дані бухгалтерської звітності підприємств сільськогосподарського виробництва, складено таблицю 2 для розрахунку інтегрованого показника фінансової стійкості.

Як бачимо, найбільшу загальну кількість балів має підприємство “Здоров’я”, адже значення його показників є набагато більшим і кращим за нормативне, тому воно найнадійніше, виробництво та реалізація сільськогосподарської продукції приносять найбільший ефект і воно є фінансово найстійкішим.

Стосовно підприємства “Зерно”, то його загальна кількість балів набагато нижча за встановлений за допомогою наших розрахунків мінімум балів, тому воно є абсолютно фінансово нестійким, неплатоспроможним і фінансово непривабливим для інвесторів і спонсорів.

Сільськогосподарське підприємство “Дари природи” є ні дуже надійним, ні фінансово непривабливим, має середню фінансову стійкість, воно набрало кількість балів, що дорівнює саме розрахованому нами нормативу.

Розрахунок інтегрованого показника фінансової стійкості підприємства

Назва показника	Теоретичне значення показника	Вагоме значення показника	Розрахункове значення показника			Значення показника з урахуванням вагомості (гр. 5 * гр. 4)		
			“Зерно”	“Здоров’я”	“Дари природи”	“Зерно”	“Здоров’я”	“Дари природи”
І група – показники платоспроможності. Ваговий коефіцієнт – 5								
Коефіцієнт загальної ліквідності, $K_{з.л.}$	не менше 2,0	8	1,1	4,5	1,8	1	2	1
Коефіцієнт ліквідності, $K_{л.}$	не менше 0,3	7	0,18	0,8	0,33	0	1	1
Коефіцієнт абсолютної ліквідності, $K_{а.л.}$	не менше 0,2	6	0,15	0,6	0,24	0	1	1
Разом по групі І						8	29	21
Разом по групі І з урахуванням вагового коефіцієнта						40	145	105
ІІ група – показники фінансової стійкості. Ваговий коефіцієнт – 4								
Коефіцієнт фінансової стійкості, $K_{ф.с.}$	не менше 0,6	6	0,35	0,83	0,61	0	1	1
Коефіцієнт фінансової незалежності, $K_{ф.н.}$	не менше 0,2	5	0,17	0,62	0,21	0	1	1
Коефіцієнт оборотності балансу, $K_{об.}$	не менше 0,7	4	0,43	1,3	0,71	0	1	1
Коефіцієнт маневреності, $K_{м.}$	не менше 0,5	4	0,51	0,71	0,52	1	1	1
Разом по групі ІІ						4	19	19
Разом по групі ІІ з урахуванням вагового коефіцієнта						16	76	76
УСЬОГО						56	221	181

При застосуванні цієї методики потрібно звертати увагу не лише на загальний бал, але й на значення показників, адже може виникнути ситуація, коли підприємства

наберуть однакову кількість балів, тоді потрібно брати до уваги те, у якого підприємства більші значення показників.

Для перевірки цієї методики пропонуємо застосовувати методику рейтингової експрес-оцінки фінансового стану для оцінки фінансової стійкості [3].

Алгоритм визначення рейтингового числа кожного підприємства сільськогосподарського виробництва здійснюється на основі даних балансу та інших форм звітності.

Рейтингове число визначається за формулою:

$$R = \sum_{i=1}^L \frac{1}{LN_i} \times K_i, \quad (3)$$

де L – кількість показників, що використовуються для рейтингової оцінки;

N_i – нормативні вимоги до i -го коефіцієнта;

K_i – i -й коефіцієнт;

$1/L \times N$ – ваговий індекс i -го коефіцієнта.

Ми бачимо, що коли всі розраховані нами показники K_i дорівнюють своєму мінімальному нормативному значенню, то рейтинг підприємства буде дорівнювати 1, що умовно вказує на фінансово стійке підприємство. Тому при $R < 1$ ми вже не зможемо назвати підприємства фінансово стійкими.

Розрахуємо модель визначення рейтингового числа на основі семи показників, які ми використовуємо в попередній методиці, за методикою рейтингової експрес-оцінки:

$$R = 0,13 \times K_1 + 0,42 \times K_2 + 0,63 \times K_3 + 0,21 \times K_4 + 0,63 \times K_4 + 0,18 \times K_5 + 0,25 \times K_6 \quad (4)$$

За даною моделлю (4) було розраховано рейтинг кожного досліджуваного сільськогосподарського підприємства:

$$R_{\text{зеп}} = 0,13 \times 1,1 + 0,42 \times 0,18 + 0,63 \times 0,15 + 0,21 \times 0,35 + 0,63 \times 0,17 + 0,18 \times 0,43 + 0,25 \times 0,51 = 0,14 + 0,08 + 0,1 + 0,07 + 0,11 + 0,08 + 0,13 = 0,71;$$

$$R_{\text{зд}} = 0,13 \times 4,5 + 0,42 \times 0,8 + 0,63 \times 0,6 + 0,21 \times 0,83 + 0,63 \times 0,62 + 0,18 \times 1,3 + 0,25 \times 0,71 = 0,59 + 0,34 + 0,38 + 0,17 + 0,39 + 0,23 + 0,18 = 1,89;$$

$$R_{\text{дп}} = 0,13 \times 1,8 + 0,42 \times 0,33 + 0,63 \times 0,24 + 0,21 \times 0,61 + 0,63 \times 0,21 + 0,18 \times 0,71 + 0,25 \times 0,52 = 0,23 + 0,14 + 0,15 + 0,13 + 0,13 + 0,13 + 0,13 = 0,91.$$

Як бачимо, розрахунок рейтингового числа фінансової стійкості кожного з трьох сільськогосподарських виробничих підприємств за другою методикою ранжирував підприємства в тому ж самому порядку, що й за першою: підприємство “Дари природи” також виявилось найбільш фінансово стійким, “Здоров’я” – середнього рівня розвитку й стійкості, а “Зерно” – найменш розвинутим і неблагополучним.

Якщо ж для методики рейтингової експрес-оцінки фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства використати інші показники, мінімальне значення яких з економічного погляду є кращим, то, на нашу думку, K_i потрібно записувати як $1 - K_i$.

Недоліком цієї методики є те, що у ній усі показники мають однакове вагоме значення, хоча важливість показників у загальній оцінці може бути різною, а перевагою є те, що за допомогою цієї методики можна чітко визначити рейтинг кожного підприємства на основі будь-яких показників, які, як ми вважаємо, якнайповніше характеризують фінансову стійкість.

Ми можемо також запропонувати для оцінки рейтингу фінансової стійкості сільськогосподарського підприємства методику багатомірного рейтингового аналізу [2]. Для розрахунків використаємо сім вищенаведених показників і сформуємо матрицю вихідних даних у вигляді таблиці 3, у якій у кожному стовпчику визначено максимальний елемент, який приймемо за 1.

Таблиця 3

Матриця вихідних даних

Назва підприємства	Коефіцієнт загальної ліквідності, $K_{з.л.}$	Коефіцієнт ліквідності, $K_{л.}$	Коефіцієнт абсолютної ліквідності $K_{а.л.}$	Коефіцієнт фінансової стійкості, $K_{ф.с.}$	Коефіцієнт фінансової незалежності, $K_{ф.н.}$	Коефіцієнт оборотності балансу, $K_{об.}$	Коефіцієнт маневреності, $K_{м.}$
“Зерно”	1,1	0,18	0,15	0,35	0,17	0,43	0,51
“Здоров’я”	4,5	0,8	0,6	0,83	0,62	1,3	0,71
“Дари природи”	1,8	0,33	0,24	0,61	0,21	0,71	0,52

Усі елементи цього ж стовпчика (a_{ij}) поділено на це максимальне значення ($\max a_{ij}$). Так ми побудуємо наступну таблицю 4 – матрицю стандартизованих коефіцієнтів, у якій представлені коефіцієнти (x_{ij}), які ми розраховуємо за формулою:

$$x_{ij} = \frac{a_{ij}}{\max a_{ij}} \quad (5)$$

Таблиця 4

Матриця стандартизованих коефіцієнтів (x_{ij})

Назва підприємства	Коефіцієнт загальної ліквідності, $K_{з.л.}$	Коефіцієнт ліквідності, $K_{л.}$	Коефіцієнт абсолютної ліквідності $K_{а.л.}$	Коефіцієнт фінансової стійкості, $K_{ф.с.}$	Коефіцієнт фінансової незалежності, $K_{ф.н.}$	Коефіцієнт оборотності балансу, $K_{об.}$	Коефіцієнт маневреності, $K_{м.}$
“Зерно”	0,24	0,23	0,25	0,42	0,27	0,33	0,72
“Здоров’я”	1	1	1	1	1	1	1
“Дари природи”	0,4	0,41	0,4	0,73	0,34	0,55	0,73

Після цього всі елементи матриці координат зводимо у квадрат і результати складаємо за рядками, визначаючи рейтинг кожного підприємства за такою формулою:

$$R_j = x^2_{1j} + \dots + x^2_{nj} \quad (6)$$

Отримані рейтингові оцінки ранжирують і призначають кожному підприємству відповідне місце. Перше місце призначається підприємству з найбільшою рейтинговою оцінкою. Проведені розрахунки наведено в таблиці 5.

Таблиця 5

Результати порівняльної рейтингової оцінки діяльності підприємств

Назва підприємства	Коефіцієнт загальної ліквідності, $K_{з.л.}$	Коефіцієнт ліквідності, $K_{л.}$	Коефіцієнт абсолютної ліквідності $K_{а.л.}$	Коефіцієнт фінансової стійкості, $K_{ф.с.}$	Коефіцієнт фінансової незалежності, $K_{ф.н.}$	Коефіцієнт оборотності балансу, $K_{об.}$	Коефіцієнт маневреності, $K_{м.}$	Рейтингова оцінка, R_j	Місце
“Зерно”	0,058	0,053	0,063	0,176	0,073	0,109	0,518	1,05	III
“Здоров’я”	1	1	1	1	1	1	1	7	I
“Дари природи”	0,16	0,168	0,16	0,533	0,116	0,303	0,533	1,973	II

Якщо ж для розрахунку рейтингу фінансової стійкості підприємств сільськогосподарського виробництва керівництво вирішить узяти інші показники, у яких змен-

шення значень є позитивною тенденцією, тоді стандартизовані коефіцієнти пропонуємо розраховувати за оберненою формулою:

$$x_{ij} = \frac{\max a_{ij}}{a_{ij}}. \quad (7)$$

Метод багатомірного рейтингового аналізу підтвердив ранжирування підприємств сільськогосподарського виробництва за попередніми методиками. Цей метод дозволяє порівняти показники й загальну рейтингову оцінку підприємств стосовно підприємства-еталона. Недоліком розрахунків рейтингової оцінки фінансової стійкості підприємств за цим методом і за формулою (1) є те, що вони здійснюються за допомогою показників, які мають однакову значимість відносно один одного, що набагато спрощує розрахунки й узагальнює оцінку.

Висновки. Застосування методики рейтингової оцінки фінансового стану для оцінки фінансової стійкості є надзвичайно доречним й ефективним, адже фінансова стійкість – одна зі складових фінансового стану. Усі методики ранжирували підприємства в однаковому порядку, а тому кожна з них підходить для встановлення рейтингу фінансової стійкості підприємств. Оцінка фінансової стійкості підприємств сільськогосподарського виробництва за допомогою рейтингової системи допомагає швидко зорієнтуватися інвесторам і спонсорам в їх різноманітті, визначити, які з них є надійними, ліквідними, платоспроможними та незалежними.

Отже, визначення рейтингу фінансової стійкості підприємств сільськогосподарського виробництва за вищезапропонованими методиками є досить швидким і легким, проте кожна з них окремо не може врахувати всі нюанси фінансового стану підприємства.

Ми вважаємо, що для більш точних розрахунків доречно було б застосувати інтеграцію різних методик. Наприклад, можна поєднувати рейтингові методики оцінки з визначенням узагальнюючого показника або типу фінансової стійкості щодо запасів і витрат.

1. Рожелюк В. Аналіз інноваційно-інвестиційної привабливості підприємства / В. Рожелюк, Н. Харкут // Економічний аналіз. – 2008. – № 2(18). – С. 275–278.
2. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посібник / Г. В. Савицька. – К. : Знання, 2004. – 654 с. : табл. – (Серія “Вища освіта XXI століття”). – Бібліогр.: с. 650–654. – ISBN 966-8148-28-2.
3. Шеремет А. Д. Финансы предприятий : учеб. пособие для претендентов на получение квалификационного аттестата аудитора и проф. бухгалтера, а также для студ. экон. спец. вузов / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 343 с. – (Высшее образование). – ISBN 5-86225-577-X.
4. Цал-Цалко Ю. С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів екон. спец. / Ю. С. Цал-Цалко. – 2-е вид., перероб. та доповн. – Житомир, 2001. – 300 с. – ISBN 966-683-002-7.
5. Билык М. Анализ финансовой стабильности и устойчивости предприятия / М. Билык // Справочник экономиста. – 2004. – № 1. – С. 53–59.
6. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / [М. М. Александрова, С. В. Бардаш, О. С. Бородкін та ін.] ; ред. Г. Г. Кірейцев. – 2-ге вид., перероб. та доповн. – К. : ЦУЛ, 2002. – 495 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с. 493–495. – ISBN 966-7570-91-6.
7. Илясов Г. Оценка финансового состояния предприятия / Г. Илясов // Экономист. – 2004. – № 6. – С. 50–54.
8. Котляр М. П. Методи та прийоми аналізу фінансового стану підприємств / М. П. Котляр // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 5. – С. 57–61.
9. Азаренкова Г. М. Финансы предприятия : навч. посіб. для самост. вивчення дисципліни / Г. М. Азаренкова, Т. М. Журавель, Р. М. Михайленко. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : Знання – Прес, 2006. – 287 с. – ISBN 966-311-020-1.